

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Берднік Інни
«Кримінально-правова охорона водних ресурсів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У нормах Конституції України закріплено засадничі положення про те, що: кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50); забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави (ст. 16). Незважаючи на наявність цих конституційних імперативів, ситуацію, що склалась наразі у сфері охорони довкілля в Україні, є підстави визнати критичною.

Серед іншого, в Україні, яка, як відомо, належить до однієї з найменш водозабезпечених країн Європи, спостерігається незадовільний стан водних ресурсів – за всієї значущості води для життєдіяльності людини, суспільства і довкілля (вода – основа земного життя) і необхідності дбайливого ставлення до різноманітних водних об'єктів. З цього приводу у преамбулі Водного кодексу України зазначається, що усі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням Українського народу, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту. Водні ресурси забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу, є обмеженими та уразливими природними об'єктами. У Водній стратегії України до 2025 р. серед основних водних проблем виділяють: природний дефіцит водних ресурсів, їхній нерівномірний розподіл по території та в часі; виснаження водних ресурсів внаслідок великого обсягу водозабору для господарських потреб; значний обсяг забруднюючих речовин, що надходять у річки; надмірне регулювання річкового

стоку, що спричиняє додаткові втрати води на випаровування, уповільнення водообміну та, як наслідок, погіршення якості води і деградацію русел¹.

В Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28 лютого 2019 р., констатується, що внаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод і територіальних вод Чорного і Азовського морів. Особливо відзначається незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду та є унікальними рекреаційними ресурсами. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод. Основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, змив і дренажування токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення. Фахівці конкретизують, що до головних чинників забруднення підземних вод в Україні належать: комунальні стоки; стоки тваринницьких комплексів; мінеральні добрива; продукти сільськогосподарської хімії; свинець; марганець; нафтопродукти².

Забруднення вод призводить до виникнення різноманітних захворювань населення, зниження загальної резистентності організму та, як наслідок, до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема на інфекційні та онкологічні захворювання. Зміни у водних ресурсах викликають і такі негативні явища, як підтоплення, заболочування ґрунтів, їхнє засолення тощо.

¹ Водна стратегія України на період до 2025 року (наукові основи) / за наук. ред. М.І. Ромащенко, М.А. Хвесика, Ю.О. Михайлова. Київ, 2015. 46 с. URL: http://iwvim.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/11_03_2015.pdf.

² Аналітичний звіт «Базове дослідження стану та напрямів розвитку екологічної політики України та перспектив посилення участі організацій громадянського суспільства у розробці та впровадженні політик, дружніх до довкілля». Виконаний С.А. Матусом, Г.М. Левіною, Т.С. Карлюком та О.Ю. Денишиком на замовлення Міжнародного фонду «Відродження». Київ, 2019. С. 19, 27. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/12/baseline-research_report_publishing-dec-2019.pdf.

У Загальнодержавній програмі охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, затвердженій Законом України від 22 березня 2001 р., зазначається, що незадовільний екологічний стан Азовського і Чорного морів зумовлений значним перевищенням обсягу надходження забруднюючих речовин над асиміляційною здатністю морських екосистем, що призвело до бурхливого розвитку евтрофікаційних процесів, значного забруднення морських вод, втрати біологічних видів, скорочення обсягу рибних ресурсів, зниження якості рекреаційних ресурсів, виникнення загрози здоров'ю населення. Основними джерелами забруднення називаються стоки річок, стічні води з точкових і дифузних берегових джерел, морські транспортні засоби.

За таких обставин очевидною є важливість створення ефективного механізму протидії різноманітним порушенням екологічного законодавства. Важливою складовою цього механізму повинен був стати чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК), положення якого мали надати правозастосувачам можливість здійснювати належне кримінально-правове реагування на найнебезпечніші правопорушення проти довкілля. Відповіддю законодавця на постійно зростаючі кількість і масштаби екологічних проблем стало виокремлення в межах КК розділу VIII Особливої частини «Злочини (наразі – кримінальні правопорушення) проти довкілля». Проте, як це не парадоксально, згадане кримінально-правове реагування, не кажучи вже про інші проблеми правозастосування, не відзначається інтенсивністю (щоб не сказати – носить поодинокий характер). Так, аналіз статистичних даних про кількість злочинів проти довкілля засвідчив, що їхня частка в загальній структурі злочинності є стабільно незначною, коливаючись у межах від 0,28 % до 0,67 %³.

Не можу не відмітити і кричущу нерівномірність у застосуванні статей розділу VIII Особливої частини КК: за інформацією Верховного Суду, із 1323 засуджених протягом 2018–2019 рр. за злочини проти довкілля 213 осіб (або 16 % від усіх осіб, засуджених за ці злочини) зазнали кримінальної відповідальності за

³ Турлова Ю.А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 79, 355.

порушення правил охорони або використання надр (ст. 240 КК), 583 особи (або 44 %) – за незаконну порубку лісу (ст. 246 КК), 482 особи (або 36,5 %) – за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК). Усього 0,6 % від усіх засуджених за злочини проти довкілля припадає на тих, хто був засуджений за злочини, пов'язані із забрудненням довкілля; близько ж половини заборон, розміщених у розділі VIII Особливої частини КК, протягом вказаного періоду взагалі не застосовувались⁴.

Ці показники гостро дисонують з наведеними відомостями про стан дотримання законності у відповідній сфері (включаючи сферу поводження з водними ресурсами), зайвий раз сигналізуючи про вади кримінально-правової охорони довкілля, а відтак про необхідність поліпшення КК у цій частині і практики його застосування.

Не дивлячись на активність відповідних наукових розвідок, у доктрині бракує цілісного підходу до розв'язання проблем підвищення ефективності кримінально-правової охорони встановленого порядку поводження з водними ресурсами, а чимало аспектів кримінально-правової характеристики «водних» деліктів як *de lege lata*, так і *de lege ferenda* належить до числа дискусійних (відмежування від суміжних складів кримінальних та адміністративних правопорушень, встановлення змісту оцінних ознак, доцільність нормативного описання частини відповідних кримінальних правопорушень як деліктів створення небезпеки, диференціація відповідальності за забруднення води залежно від форми вини, вдосконалення пеналізації досліджуваних кримінальних правопорушень тощо).

Достовірність та обґрунтованість більшості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації І. Берднік, забезпечується широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, веденням коректної полеміки, використанням низки різноманітних методів

⁴ Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2019 році. Опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Київ: Верховний Суд, 2020. С. 75. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zbirka_analit_tablic_2019.pdf.

пізнання (с. 21–22), вдало підібраних з урахуванням предмета дисертаційного дослідження, продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила авторці виконати поставлені перед собою завдання (с. 20–21). При написанні роботи здобувачка опрацювала великий (всього 456 джерел) масив юридичної, екологічної та довідкової літератури. У своїх міркуваннях І. Берднік постійно спирається на надбання кримінально-правової доктрини, матеріали законопроектів і супровідні матеріали до них, статистичні дані, рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України з різних категорій справ, досвід зарубіжного законодавця, міжнародно-правові документи, які регулюють відповідні правовідносини та учасником яких є Україна.

Оскільки диспозиції заборон, які уособлюють кримінально-правове забезпечення встановленого порядку поводження з водними ресурсами, є бланкетними, повне і всебічне розкриття обраної теми передбачало аналіз не лише кримінально-правової і кримінологічної літератури, а й законодавства про довкілля (Водний кодекс України, Кодекс України про надра, Земельний кодекс України тощо), а також здобутків екологічного та земельного права. Завдяки такому активному і доречному залученню інструментарію «суміжних» правничих наук рецензоване дослідження виправдано носить міждисциплінарний характер і може бути цікавим і для тих фахівців, які опікуються проблематикою охорони довкілля.

Численні матеріали різноманітної правозастосовної практики (включаючи ті, що наведені в об'ємних додатках (с. 460–600)) опрацьовані критично, вдало ілюструючи міркування здобувачки.

Практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній, законотворчій, правозастосовній діяльності і навчальному процесі достатньою мірою висвітлене в дисертації (с. 27–28), підтверджується актами впроваджень (с. 601–605) і сумнівів не викликає.

Головним чином практичне значення здобутих результатів полягає у можливості їхнього використання для вдосконалення КК: напрацьовано комплекс

цікавих законодавчих пропозицій, які є логічним завершенням проведеного дисертаційного дослідження та спрямовані на поліпшення кримінально-правових норм про відповідальність за посягання на встановлений порядок поводження з водними ресурсами і суміжні посягання (с. 401–403). Незважаючи на те, що не всі ініційовані І. Берднік новели сприймаються однозначно (про це йтиметься в критичній частині відгуку), вони заслуговують на те, щоб стати об'єктом прискіпливого наукового аналізу (зокрема, з боку членів робочої групи з підготовки проєкту нового КК) і, частково, врахування у законотворчій діяльності.

Наукова новизна рецензованого дисертаційного дослідження вбачається у розробленні комплексної наукової моделі кримінально-правової охорони встановленого порядку поводження з водними ресурсами в Україні.

Послідовно обстоювана І. Берднік оригінальна трирівнева система кримінально-правової охорони водних ресурсів (с. 23–24, 125–128, 394), хоч і викликає певні застереження, спонукає по-новому поглянути на співвідношення і перспективи досліджуваних у дисертації кримінально-правових заборон.

Вважаю, що є аргументованими, а тому заслуговують на підтримку міркування здобувачки про:

співвідношення понять «довкілля», «навколишнє природне середовище» і «природні ресурси»;

поділ шкоди, заподіюваної внаслідок вчинення злочинних посягань на встановлений порядок поводження з водними ресурсами, на екологічну, шкоду людині та економічну;

специфічний (подвійний) правовий режим підземних вод як природного ресурсу;

виокремлення у водних ресурсах у контексті кримінально-правової охорони порядку поводження з ними екологічного, економічного і правового змісту;

існування низки кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за які розміщені поза розділом VIII Особливої частини КК і вчинення яких здатне заподіяти шкоди довкіллю;

екологічний характер злочинів, передбачених ст. 268 КК «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини» і ст. 441 КК «Екоцид»;

поділ земель водного фонду на ті, що межують із водою, і на ті, що межують з повітрям (прилеглі до водойм); природне або штучне походження водних об'єктів;

доцільність заміни у статтях 243, 244 КК терміну «море» словосполученням «морське середовище», а також уточнення позначення спеціального рецидиву у ст. 249 КК;

співвідношення злочинів проти довкілля і злочинів проти власності;

відмежування складу злочину, передбаченого ст. 249 КК «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом», від складу злочину, описаного в ст. 250 КК «Проведення вибухових робіт з порушенням правил рибних запасів»;

типові ситуації співвідношення норм КК і КУпАП, що передбачають відповідальність за порушення порядку поводження з водними ресурсами;

доцільність поділу заходів кримінально-правового характеру на ті, що застосовуються в межах кримінальної відповідальності, і ті, що застосовуються поза її межами;

проблемність як застосування ст. 75 КК «Звільнення від відбування з випробуванням» щодо кримінальних правопорушень проти встановленого порядку поводження з водними ресурсами, так і звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення таких посягань.

У праці наводиться й чимало інших цікавих і співзвучних мені положень, ідей, висновків. Водночас ознайомлення з науковою кваліфікаційною роботою І. Берднік дозволяє висловити *окремі побажання і критичні судження*.

1. Визначення предмета дисертаційного дослідження як «кримінально-правової охорони водних ресурсів» (с. 21) навряд чи можна визнати вдалим.

По-перше, у роботі розглядаються проблеми кримінально-правової охорони не лише водних правовідносин, а й тих правовідносин, які складаються у зв'язку з

використанням і правовою охороною «прирівняних» до води природних багатств – тих, що, на погляд здобувачки, «перебувають у взаємозв'язку (невід'ємному, нерозривному) з водними об'єктами». Відтак визначений авторкою предмет її наукового дослідження виглядає звуженим.

По-друге, навіть при тому, що пані Інна послідовно позиціонує себе як прибічницю концепції «об'єкт злочину – соціальні цінності», використаний нею зворот «кримінально-правова охорона водних ресурсів» я вимушений оцінити критично. Річ у тім, що водні ресурси – це згідно зі ст. 1 Водного кодексу України «обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території». У подібному ключі водні ресурси визначаються і самою дисертанткою: «... водні ресурси розглядаються як певна сукупність запасів води, природної енергії, а також водних речовин, що використовуються суспільством для задоволення своїх, передусім матеріальних, потреб» (с. 42). Водні ресурси як певні матеріалізовані утворення немає підстав ототожнювати із соціальними цінностями як об'єктом (зокрема, видовим) злочину (злочинів), що мають (як на цьому неодноразово наголошує авторка, з'ясовуючи механізм заподіяння шкоди) певну структуру – суб'єкти відносин, предмет, у зв'язку з яким вони існують, і соціальний зв'язок як зміст відносин. Коректніше вести мову про водні ресурси як предмет охоронюваних кримінальних законом правовідносин. Фактично положення про те, що кримінально-правовій охороні підлягають не водні ресурси як одне із природних багатств, а певні *нематеріальні* блага (цінності), визнається і здобувачкою (зокрема, с. 108, 248, 391). Так, на с. 58 вказується на те, що зазнати істотної шкоди, а отже, стати об'єктом злочину можуть «права, свободи та правоохоронювані інтереси фізичних та юридичних осіб, що реалізуються у процесі використання водних ресурсів, виконання контрольних функцій за їх обігом, а також потерпілі, що зазнали фізичної чи матеріальної шкоди в результаті злочинного посягання на водні ресурси, і правовідносини у вигляді соціальних зв'язків між учасниками взаємодії з приводу обігу водних ресурсів, реалізації їх прав, свобод та інтересів...». Стверджується, що досліджувані злочини посягають на «встановлений порядок використання водних ресурсів» (с. 125).

Вважаю також, що, з огляду на формулювання теми дисертації, І. Берднік (вочевидь, у підрозділі 1.2 «Особливості механізму заподіяння шкоди водним ресурсам та їх кримінально-правової охорони») мала б показати, яке розуміння кримінально-правової охорони вона поділяє. Адже поняття «кримінально-правова охорона», незважаючи на його розповсюдженість у сучасній юридичній літературі, належить у науці до числа дискусійних. Зокрема, постає питання, чи узгоджується назва підрозділу 2.1 дисертації «Загальна характеристика норм кримінального права України, що здійснюють охорону водних ресурсів» із втіленим у ч. 1 ст. 1 чинного КК концептуальним підходом («... правове забезпечення охорони...»), у межах якого (треба так розуміти) визнається те, що захищає (охороняє) певні блага (цінності) все ж не кримінальний закон як такий (це лише інструмент, який може «спрацювати», а може і ні), а держава в особі уповноважених органів.

2. Наскрізною ідеєю рецензованого дослідження є положення про охоплення поняттям водних ресурсів як об'єкта кримінально-правової охорони не лише водних об'єктів, а й деяких інших елементів (складових) довкілля (зокрема, земельних ділянок, розташованих під водними об'єктами; надр; живих біологічних організмів, які перебувають у тісному взаємозв'язку з водою) (с. 23, 42, 45–46, 57–58, 103, 117, 391 та ін.).

З одного боку, я погоджуюсь з тим, що: а) ефективність кримінально-правової охорони відмінних від водних правовідносин, які складаються у зв'язку з використанням та охороною природних багатств, нерозривно пов'язаних із водними ресурсами, фактично впливає на стан кримінально-правової охорони встановленого порядку поводження з водними ресурсами; б) існують інші (крім статей 242, 243, 244 КК) заборони, які забезпечують (будемо вважати, що «опосередковано») кримінально-правову охорону згаданого порядку як соціальної цінності (правовідносин тощо). З іншого боку, вимушений зауважити, що з аналізу положень регулятивного законодавства і наукових праць з екологічного права, в яких розкривається співвідношення понять «води», «водні об'єкти» і «водні ресурси», послідовно обстоюваний дисертанткою висновок про охоплення

поняттям водних ресурсів «прирівняних» до них природних ресурсів (на кшталт певних земель і представників фауни) не впливає.

Так, не погоджуючись із тезою В. Хмелініна про синонімічність правових категорій «водний об'єкт», «водні ресурси», «водний фонд», пані Інна переконливих аргументів на користь власної позиції не наводить (с. 41–42). На с. 57–58 стверджується: «... науковці наголошують на тому, що для забезпечення належної правової охорони визначених у законодавстві «компонентів» водних ресурсів явно недостатньо. Зокрема, водні ресурси – це сформовані під впливом природних чинників підземні, поверхневі, внутрішні морські води та територіальне море, які мають межі, об'єм, визначений водний режим, внесені до державного водного кадастру, а також природні багатства, які перебувають у взаємозв'язку з водними об'єктами (водні біологічні ресурси, земельні ділянки, що перебувають під водними об'єктами, природні ресурси континентального шельфу, надра, тощо)». Цікаво дізнатись, про саме яких науковців йдеться, позаяк посилання на відповідне джерело тут відсутнє.

Пропонуючи своє оригінальне (широке) поняття «водні ресурси», здобувачка, як видається, ігнорує згадане вище законодавче визначення цього поняття (ст. 1 Водного кодексу України). Адже у цьому разі нічого не говориться про земельні ділянки, ресурси шельфу, живі організми тощо. Навіть якщо припустити, що земельні ділянки, розташовані під водними об'єктами, є «водними ресурсами», то постає питання, як бути з іншими категоріями земель, що належать до земель водного фонду, зокрема прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм (крім земель, зайнятих лісами)?

Положення про те, що «прирівняні» до водних об'єктів природні ресурси виступають предметом самотійних правовідносин як інших видових об'єктів злочинів проти довкілля, частково підтверджується і запропонованою у дисертації класифікацією злочинів, передбачених розділом VIII Особливої частини КК. Так, злочини, передбачені статтями 248, 249, 250 КК, віднесено як до посягань на «встановлений порядок використання водних ресурсів», так і до посягань на «встановлений порядок використання флори і фауни», а злочини, карані за

статтями 239, 239-1, 239-2, 240, 254 КК, – до посягань на «встановлений порядок використання землі та її надр» (с. 123). Не зрозуміло, щоправда, чому у цій класифікації: а) не згадується такий злочин проти довкілля, як «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину» (ст. 240-1 КК); б) незаконне заволодіння землями водного фонду (ст. 239-2 КК) авторка всупереч власному теоретичному підходу водночас не відносить до посягань на «встановлений порядок використання водних ресурсів».

Цікаво, що здобувачка критикує інших дослідників за те, що ті у межах однієї групи злочинів об'єднують два різні види об'єктів довкілля – водні ресурси та атмосферне повітря (с. 125). Проте хіба подібний закид не може бути адресований самій дисертантці за позбавлену чіткості, не зовсім логічну класифікацію кримінальних правопорушень проти довкілля?

Нечіткість визначення предмета дисертаційного дослідження, вельми дискусійне розширення кола аналізованих у дисертації заборон, які уособлюють «кримінально-правову охорону водних ресурсів», призвели (не могли не призвести) до поверховості і фрагментарності окремих міркувань пані Інни, наприклад, присвячених «земельним» деліктам (про це йтиметься нижче).

3. Викликає подив та обставина, що при розкритті обраної теми дисертантка (за винятком історичного аспекту – підрозділ 1.3) не згадала проблему запровадження у вітчизняну правову систему субінституту кримінальних проступків. Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», ухвалення якого 22 листопада 2018 р. призвело до того, що двочленна класифікація кримінальних правопорушень врешті-решт стала в Україні правовою реальністю, пані Інна побіжно згадує лише один раз – в контексті аналізу питань, пов'язаних із звільненням від відбування покарання (с. 357). Однак прийняття згаданого Закону одним із своїх наслідків мало викладення у новій редакції низки санкцій кримінально-правових норм (у тому числі досліджуваних у дисертації), і ці осучаснені санкції мали бути проаналізовані здобувачкою. Формулюючи свої пропозиції *de lege ferenda* (с. 401–

413), авторка, на жаль, не пояснює, чому одна частина певних правопорушень має визнаватись (судячи із наведених санкцій) кримінальними проступками, а інша – злочинами. Сподіваюсь на те, що відповідні пояснення будуть надані під час захисту.

4. За результатами вивчення зарубіжного кримінального законодавства у частині «нетипових форм посягань на водні ресурси» здобувачкою запропоновано доповнити КК України новими заборонами – ст. 241-1 «Порушення порядку використання систем централізованого комунального водопостачання та водовідведення», ст. 242-2 «Забруднення водних об'єктів внаслідок порушення порядку поводження з відходами» і ст. 242-3 «Забруднення водних об'єктів внаслідок порушення порядку експлуатації технічного обладнання» (с. 24–25, 104, 407–409). Стосовно цих ініційованих законодавчих новел хотів би зробити щонайменше такі застереження.

Порушення порядку використання систем централізованого комунального водопостачання та водовідведення у тому вигляді, в якому це діяння позначається як злочин (с. 407), за своєю спрямованістю явно не «вписується» в родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля (навіть при тому, що це посягання здатне у подальшому спричинити «екологічне забруднення навколишнього природного середовища»).

Диспозицію ч. 1 ст. 242-2 КК пропонується викласти у такій редакції: «Порушення порядку поводження з відходами, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людини чи довкілля...» (с. 408). Тобто у позбавленій визначеності диспозиції кримінально-правової норми, на відміну від назви проєктованої статті, чомусь не фігурують водні об'єкти.

Неузгодженість між назвою проєктованої статті («Забруднення водних об'єктів внаслідок порушення порядку експлуатації технічного обладнання») і змістом диспозиції ч. 1 цієї статті («Порушення порядку експлуатації технічного обладнання, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людини чи довкілля...») притаманна й авторській редакції ст. 242-3 КК.

Постає і питання, у чому полягає сенс виокремлення нових кримінально-правових заборон (статті 242-2, 242-3), якщо ст. 242 КК «Порушення правил охорони вод» (і в її чинній редакції, і в редакції, сформульованій дисертанткою (с. 404)) охоплює забруднення вод унаслідок порушення порядку як поводження з відходами, так й експлуатації технічного обладнання. Принаймні для мене як багаторічного автора науково-практичного коментарю до ст. 242 КК не викликає жодних сумнівів те, що: 1) одним із засобів передбаченого цією статтею КК злочину проти довкілля виступають відходи; 2) порушення правил охорони вод полягають, зокрема, у відключенні очисних споруд або недостатньому контролі за їхньою роботою, порушенні технології транспортування нафти, що має своїм наслідком її вилив у водний об'єкт, самовільному проведенні гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин).

Не можу не сказати і про те, що при висуненні згаданих пропозицій *de lege ferenda* пані Інна механічно відтворила зарубіжний досвід, не звернувши належної уваги на кримінально-правове вчення про криміналізацію, яке виходить з того, що відповідна діяльність законодавця не повинна бути довільною; у протилежному випадку траплятиметься помилкова криміналізація.

Вважаю також, що обрана тема зобов'язувала здобувачку розкрити у межах окремого підрозділу соціальну обумовленість криміналізації порушень водного законодавства.

5. Аналізуючи об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 239 КК «Забруднення або псування земель», пані Інна не погоджується з висловленою в юридичній літературі (зокрема, О. Дудоров) думкою про те, що у складі цього злочину терміни «забруднення» та «псування» позначають і діяння, і наслідки. Адже «наслідки у вигляді забруднення або псування земель можуть настати лише у випадку порушення певних спеціальних правил охорони і використання земель, в тому числі й земель водного фонду» (с. 169).

Незважаючи на наявність певної логіки, видається, що викладена позиція не узгоджується з положеннями чинного законодавства (як кримінального, так і

регулятивного). Зокрема, у рецензії на монографію Г. Крайника⁵, який обстоює подібну точку зору, ми з Р. Мовчаном навели такі контраргументи: 1) якби порушення спеціальних правил виступало, так би мовити, єдиним діянням, то диспозиція ч. 1 ст. 239 КК, вочевидь, мала б дещо інший, ніж наразі, вигляд, наприклад, такий: «Порушення спеціальних правил, що призвело до забруднення або псування земель...»; 2) у наведеній у ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» дефініції поняття «псування земель» зміст останнього розкривається за допомогою формулювань «порушення природного стану земель, яке здійснюється...», «забруднення їх...», «невиконання вимог...», «використання земель у спосіб...», вживання яких переконує в тому, що «псування» земель – це не лише наслідки, а й діяння; 3) за умови визнання «забруднення» та «псування» саме і лише наслідками, а порушення спеціальних правил – діянням хотілося б дізнатись думку дисертантки, в чому ж у такому випадку полягає діяння як ознака об'єктивної сторони складу правопорушення, передбаченого ст. 52 КУпАП «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель». Адже, якщо слідувати логіці авторки, то в цій «суміжній» адміністративно-правовій забороні взагалі відсутня вказівка на діяння.

Таким чином, я продовжую обстоювати думку про двоєдиний характер використаних у ст. 239 КК термінів «забруднення» та «псування» земель, які мають розумітись і як діяння, і як первинні суспільно небезпечні наслідки.

6. Заподіяння державі збитків на суму 325 тис. 766 грн. внаслідок незаконного видобування підземних питних вод І. Берднік вважає достатньою підставою для інкримінування ч. 4 ст. 240 КК за ознакою «інших тяжких наслідків» (с. 199–200). Таким чином, залишилась непоміченою і, відповідно, не спростованою заснована на результатах відповідних наукових розвідок⁶ думка офіційного опонента про те, що іншими тяжкими наслідками з погляду

⁵ Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Актуальний аспект кримінально-правової охорони земельних відносин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 4. С. 305–306.

⁶ Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170.

кваліфікації за ч. 4 ст. 240 КК не повинні визнаватись наслідки на кшталт, зокрема: знищення, руйнування чи істотного ушкодження окремих природних об'єктів, масової загибелі чи тяжких захворювань об'єктів тваринного і рослинного світу; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах; неможливості відтворення протягом тривалого часу природних територій чи об'єктів; повного або тимчасового припинення господарської діяльності суб'єктів господарювання; виведення з ладу важливих споруд; втрати рекреаційного значення значних природних територій чи об'єктів тощо. Адже вказані наслідки не є однорідними (однопорядковими) за своїм характером тим наслідкам, які в цьому разі прямо визнані законодавцем тяжкими (загибель людей, їх масове захворювання)⁷.

Подібна проблема, до речі, постає і щодо змістовної наповнюваності «інших тяжких наслідків» як кваліфікуючої ознаки складу злочину, передбаченого ст. 239 КК. Здобувачка пише: «Судова практика та результати наукових доробок у сфері охорони довкілля дають підстави віднести до інших тяжких наслідків вчинення цього злочину масову загибель об'єктів тваринного світу, знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу на значних площах, спричинення особливо великих матеріальних збитків, забруднення або псування значних територій, неможливість проживання населення на певній території, а також вимушене переселення людей» (с. 198). З огляду на зазначене вище, мені складно погодитись із такою некритичною констатацією існуючого стану справ. З іншого боку, не зрозуміло, чому до складу інших тяжких наслідків тут не віднесено заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, а так само заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам.

Критично оцінюю ту обставину, що, висуваючи авторські кількісні параметри кваліфікуючих ознак частини складів злочинів проти довкілля (зокрема, с. 173, 210, 293, 404, 410, 411), які стосуються суспільно небезпечних наслідків та які пропонується закріпити в законодавчому порядку, здобувачка

⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 822.

належним чином не аргументує ці величини. Бо складно назвати аргументацією, наприклад, проведення паралелей між істотною шкодою від незаконного полювання і порушення правил охорони та використання надр (с. 293). Якщо ж певні кількісні показники «взяті зі стелі» (є довільними), то про соціальну обумовленість кримінального закону годі й вести мову.

І ще до одного аспекту, пов'язаного з проблематикою суспільно небезпечних наслідків, заподіяваних кримінальними правопорушеннями проти довкілля, хотів би привернути увагу. На відміну від дисертантки, яка переконана у доцільності легального описання частини злочинів проти довкілля як деліктів створення небезпеки і навіть висловлюється за розширення сфери застосування цього законодавчого прийому (с. 173, 190 192, 312, 401, 402, 403, 404, 406, 407, 408 та ін.), я вважаю, що одним із напрямів вдосконалення кримінально-правової охорони довкілля в сьогоднішній Україні має стати відмова від законодавчої конструкції «створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля». На підставі окремого дослідження, у межах якого було піддано критичному аналізу матеріали судової практики, враховано здобутки кримінально-правової доктрини і зарубіжний досвід⁸, нам із Р. Мовчаном, як видається, вдалось підтвердити слушність відповідної наукової гіпотези. Водночас зрозуміло, що обстоюваний нами підхід не може вважатись універсальним у сенсі беззаперечно прийнятним для законодавчого описання кримінально караних діянь інших видів (проти життя та здоров'я особи, громадської безпеки, безпеки руху та експлуатації транспорту, безпеки виробництва, здоров'я населення тощо). Кваліфікована відповідь на питання про доцільність конструювання складів тих чи інших кримінальних правопорушень як деліктів створення небезпеки може бути отримана лише за результатами самостійних наукових досліджень, під час яких, серед іншого, має з'ясуватись, наскільки успішно застосовується на практиці відповідна конструкція, відображаючи життєві реалії, що потребують кримінально-правової оцінки.

⁸ Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 120–130.

7. Беручи до уваги те, що формулювання статей 23–25 КК не дають змоги однозначно визначити форму вини у тих кримінально-правових ситуаціях, в яких має місце поєднання умисного та необережного ставлень до фактичних обставин, які передбачені в межах одного юридичного складу злочину, заслуговує на підтримку пропозиція дисертантки законодавчо врегулювати питання про так звану подвійну форму вини. Водночас відображений у роботі варіант розв'язання цієї кримінально-правової проблеми змушує зробити застереження, бо авторська редакція ст. 25-1 КК «Злочин з двома формами вини» (с. 372, 401) не повною мірою враховує її (проблеми) специфіку.

Із текстів ст. 22 КК РБ і ст. 27 КК РФ, а так само висловлювань наукового консультанта пані Інни П. Берзіна (с. 372) випливає, що про «подвійну» форму вини варто вести мову лише стосовно тих діянь, які фактично становлять собою враховану законодавцем сукупність умисного і необережного злочинів: у цих діяннях необережне заподіяння суспільно небезпечних наслідків відіграє роль кваліфікуючої ознаки; щодо діяння і щодо першого, обов'язкового наслідку суб'єктивна сторона виражається в умислі, а щодо іншого (кваліфікуючого) наслідку – тільки в необережності; у цілому злочин визнається умисним. Так само це питання вирішує Є. Шевченко, на думку якого «злочини з подвійною формою вини», становлячи враховану законодавцем ідеальну сукупність двох (або більше) злочинів, характеризуються двома різними формами вини – умислом до проміжного наслідку й необережністю до похідних наслідків⁹. Однак у проєктованій здобувачкою ст. 25-1 КК вказаний нюанс не враховано, у зв'язку з чим постає питання: якщо психічне ставлення до наслідків вчиненого особою суспільно небезпечного діяння не є умисним, а набуло вигляду злочинної самовпевненості або злочинної недбалості, то чому злочин загалом має визнаватись умисним? Цей висновок суперечить законодавчим визначенням умислу та необережності, з яких випливає те, що належність злочинів до умисних

⁹ Шевченко Є.В. Злочини з похідними наслідками в кримінальному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. С. 156–165.

або необережних визначається психічним ставленням особи до суспільно небезпечних наслідків.

До того ж висуненню авторської редакції ст. 25-1 КК «Злочин з двома формами вини» мав би передувати аналіз відповідних здобутків попередників, спрямованих на розв'язання розглядуваної проблеми, і передусім пропозиції Р. Вереші включити до розділу V Загальної частини КК статтю під назвою «Складна вина» такого змісту: «Складна вина – це особливе психічне ставлення суб'єкта злочину, яке характеризується умисним вчиненням суспільно небезпечної дії (бездіяльності) і необережністю щодо наслідків, які в результаті цього настали, з якими закон пов'язує підвищену кримінальну відповідальність. У цілому такий злочин визнається вчиненим умисно»¹⁰.

8. Продовжуючи висвітлення проблематики суб'єктивної сторони аналізованих злочинів, відзначаю, що, на думку І. Берднік, суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 239-1 КК, характеризується складною (змішаною) формою вини: суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння – незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, не передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля, хоча повинен був і міг їх передбачити, або легковажно розраховує на їх відвернення (с. 242).

У науково-практичному коментарі до ст. 239-1 КК я висловлюю дещо іншу точку зору: «Психічне ставлення до таких наслідків, як створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля, може набувати вигляду непрямого умислу. Наприклад, у разі зняття ґрунтового покриву під пагорбом, на якому знаходиться житловий будинок, суб'єкт, передбачаючи можливість виникнення загрози життю та здоров'ю людей через зсув ґрунту та руйнування будинку, не припиняє свої дії, розраховуючи на випадок, на те, що вказані наслідки від його дій не настануть. Водночас психічне ставлення до створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля може бути і необережним, а до тяжких наслідків – тільки

¹⁰ Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 570.

необережним»¹¹. Думку про те, що психічне ставлення до відповідних суспільно небезпечних наслідків може бути лише необережним, спростовує і Р. Мовчан, який явно професійніше, ніж дисертантка, підійшов до з'ясування змісту суб'єктивної сторони незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель: «Проектуючи запропоновану Є.В. Шевченком класифікацію на досліджувану статтю, можна резюмувати, що злочини, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 239-1 КК (у частині заподіяння матеріальної шкоди у великому розмірі), треба відносити до другої із вказаних груп злочинів зі змішаною формою вини – злочинів зі складною формою вини, в якому ставлення винного до наслідків може характеризуватись і умислом, і необережністю. Щодо заборони, передбаченої ч. 3 ст. 239-1 КК, то вважаю, що передбачений нею злочин є злочином з комбінованою формою вини, оскільки ставлення винного до «спричинення майнової шкоди в особливо великому розмірі» може бути як умисним, так і необережним, тим часом як ставлення до загибелі людей, масової загибелі об'єктів тваринного чи рослинного світу або інших тяжких наслідків, не пов'язаних із матеріальною шкодою, – лише необережним»¹².

Цілком очевидно, що якщо здобувачка дотримується іншої точки зору з позначеного питання кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 239-1 КК, то вона мала провести предметну дискусію з авторами альтернативних підходів, а не ігнорувати наявність останніх.

Вивчивши зарубіжний досвід кримінально-правової охорони водних правовідносин, дисертантка встановила, що в окремих європейських країнах кримінальну відповідальність за досліджувані посягання диференційовано залежно від форми вини (с. 86, 88, 92–94 та ін.). Ці міркування залишились незавершеними. Вважаю, що, з огляду на проголошений євроінтеграційний курс України (с. 101, 105), пані Інна мала б розглянути питання про можливість запозичення згаданого досвіду вітчизняним законодавцем.

¹¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 809.

¹² Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія / передмова д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 670.

Принаймні ми з Р. Мовчаном аргументували положення про те, що в новому КК України варто спробувати реалізувати проєвропейську ідею диференціації кримінальної відповідальності за забруднення (псування) природних ресурсів залежно від форми вини. Встановлено, що, крім країн «германської» групи кримінального права (Австрія, Естонія, Ліхтенштейн, Німеччина Швейцарія), подібний підхід сприйнятий парламентаріями Литви, Нідерландів, Португалії, Туреччини, більшості держав Центральної Європи (Болгарія, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія), а також країн «югославської» групи континентальної кримінально-правової сім'ї (Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія, Чорногорія). Ми піддали критиці як несправедливий (пояснивши, серед іншого, його витоки) підхід нашого законодавця, який у статтях розділу VIII Особливої частини КК уніфікував відповідальність за умисне і необережне забруднення (псування) окремих елементів довкілля (земель, атмосферного повітря, води, рослинного світу)¹³.

9. Текст дисертації, на жаль, не позбавлений окремих неточних або некоректних висловлювань.

Так, мету свого дослідження авторка визначає, зокрема, як «формування цілісної системи норм, що забезпечують кримінально-правову охорону водних ресурсів...» (с. 20). Але ж дисертантка не є законодавцем, а тому як науковець може лише формулювати відповідні пропозиції.

Складно (услід за здобувачкою) розгледіти «незмінно високу динаміку вчинення злочинів, що посягають на водні ресурси» у наведених статистичних даних: виявляється, що відповідні справи (до слова про злочини проти довкілля загалом) становили протягом трьох останніх років від 0,6% до 0,9% у структурі кримінальних проваджень, розглянутих місцевими судами з ухваленням вироку (с. 18).

На с. 47 безапеляційно заявляється таке: «Наукові праці, основним предметом дослідження яких виступає механізм заподіяння шкоди об'єкту

¹³ Дудоров О., Мовчан Р. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 97–107.

злочину, в Україні відсутні». Насправді вказаний механізм розкривається не лише в монографічній, а й у навчальній літературі¹⁴. Вочевидь, мала на увазі недостатня розробленість в юридичній літературі України механізму заподіяння (внаслідок вчинення кримінальних правопорушень) шкоди водним правовідносинам.

На с. 49 можна прочитати, що «Від імені Українського народу право розпорядження природними ресурсами здійснює ВРУ». Уточню: у ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» йдеться про те, що від імені Українського народу права власника природних ресурсів здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах, визначених Конституцією України та іншими законами України.

Назва п. 2.2.5 дисертації «Інші факультативні ознаки об'єктивної сторони складів злочинів, що посягають на водні ресурси» є невдалою, бо, як слушно зазначає сама здобувачка, у більшості складів досліджуваних нею злочинів відповідні ознаки є обов'язковими (с. 218).

На с. 149 говориться про землі як предмет злочинів, передбачених статтями 239, 239-1, 239-2, 254 КК. Слід уточнити, що предметом кримінальних правопорушень, караних за статтями 239-1, 239-2 КК, виступають не землі, а ґрунтовий покрив (поверхневий шар) земель.

На с. 154 зазначається, що при вчиненні злочину, передбаченого ст. 239-1 КК, шкода насамперед заподіюється такій складовій екосистемі, як ґрунтовий покрив (поверхневий шар) землі, а при скоєнні злочину, описаного в ст. 239-2 КК, – землям водного фонду. З урахуванням подібності предметів посягань і змісту діянь, передбачених цими кримінально-правовими заборонами, така диференціація в «адресаті» заподіяння шкоди видається вкрай сумнівною.

Використання у назві розділу 3 звороту «проблеми кваліфікації та розмежування» не бере до уваги ту обставину, що поняттям кримінально-правової

¹⁴ Див., наприклад: Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право. Навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. С. 148–149.

кваліфікації охоплюється відмежування складів кримінальних правопорушень від складів суміжних адміністративних проступків.

Твердження про те, що «Злочини, що посягають на водні ресурси, – це злочини з матеріальним складом, а тому встановлення причинного зв'язку в них є обов'язковим» (с. 249), не враховує того, що частина складів досліджуваних злочинів є формальними.

Під порушенням спеціальних правил із погляду інкримінування ст. 239 КК «Забруднення або псування земель» пропонується розуміти «умисний чи необережний фізичний вплив особи на інші предмети матеріального світу, механізми, сили природи, що тягне за собою настання негативних змін в об'єкті кримінально-правової охорони та знаходиться у прямому та безпосередньому зв'язку з вчиненим порушенням» (с. 171). Таке тлумачення кримінального закону видається невиправдано обмежувальним, адже негативний кримінально караний вплив на землі зовсім не обов'язково має набувати вигляду «фізичного впливу». Наприклад, якщо керівник суб'єкта господарювання недбало ставиться до контролю за виробництвом, за використанням пестицидів та агрохімікатів тощо, внаслідок чого його підлеглими забруднюються землі, то який «фізичний вплив» він здійснює? На мою думку, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК, повинні визнаватись і, наприклад, службові особи органів місцевого самоврядування, які ухвалюють неправомірні рішення про розміщення сміттєзвалищ у межах відповідних територіальних одиниць. Про «фізичний вплив» на землі з боку винного і в цьому разі не йдеться.

Здійснюючи відмежування злочинів, передбачених статтями 239-1 і 239-2 КК, від злочинів проти власності, зокрема від самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, авторка допускає не зовсім чіткі висловлювання: «...заволодіння земельними ділянками буде вважатися злочином проти власності і при вчиненні цих злочинів у розмірі, що не перевищує визначений у ст. 239² КК особливо великий розмір... відмінність зазначених злочинів полягає у тому, що для названих злочинів проти власності не передбачено обов'язкових наслідків, визначених відповідно у ст.ст. 239¹, 239²

КК» (с. 270). Насправді якихось особливих проблем при розмежуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 197-1 і ст. 239-1 (239-2) КК, не виникає (з огляду на різницю у предметах та об'єктивній стороні цих деліктів). Крім того, не виключається кваліфікація за їхньою сукупністю. У науково-практичному коментарі до ст. 239-1 КК я з цього приводу пишу таке: «Якщо незаконне заволодіння поверхневим шаром (у тому числі ґрунтовим покривом) земель поєднується із самовільним зайняттям земельної ділянки, то вчинене потребує кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 239-1 і 197-1»¹⁵.

Розглядаючи питання про відмежування складу злочину, передбаченого ст. 250 КК «Проведення вибухових робіт з порушенням правил рибних запасів», від складів суміжних адміністративних проступків і посилаючись на монографію В.К. Матвійчука 2011 року видання, дисертантка зазначає: «... існуюча судова практика розгляду кримінальних проваджень даної категорії показує, що шкода при проведенні вибухових робіт завдається не лише рибним запасам, але й диким водним тваринам» (с. 306). Складно зрозуміти, про яку судову практику йдеться, оскільки згадана кримінально-правова заборона вже тривалий час належить до числа «мертвих»¹⁶. Зокрема, протягом 2018–2019 рр. за ст. 250 КК не було засуджено жодної особи¹⁷.

Назва розділу 4 «Заходи кримінально-правового характеру за злочини, що посягають на водні ресурси, за кримінальним правом» породжує питання (звісно, риторичне) про існування заходів кримінально-правового характеру, не регламентованих кримінальним правом.

Висвітлюючи питання звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення аналізованих злочинів у зв'язку із зміною обстановки, авторка

¹⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 810.

¹⁶ Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: практичний посібник / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, В.М. Комарницький, М.В. Комарницький, Р.О. Мовчан / за ред. О.О. Дудорова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 539.

¹⁷ Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2019 році. Опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Київ: Верховний Суд, 2020. С. 75. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Zbirka_analit_tablic_2019.pdf.

констатує, що втрату вчиненим діянням суспільної небезпечності суди пов'язують передусім з істотними економічними змінами у державі, що не залежать від волі особи, яка вчинила злочин конкретного виду. Далі як ілюстрацію цієї думки здобувачка, сплутавши масштабну і локальну зміни обстановки, наводить витяг з ухвали Конотопського міськрайонного суду Сумської області, в якій суд застосування ст. 48 КК пояснив отриманням спеціального дозволу на користування надрами тим підприємством, яке раніше незаконно видобувало підземну воду (с. 379–380). Сумніваюсь у тому, що отримання спеціального дозволу конкретним підприємством можна віднести до «істотних економічних змін у державі».

Зроблені зауваження і побажання у переважній більшості стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної І. Берднік проблематики.

Положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, викладені в 40 наукових публікаціях, зокрема в індивідуальній монографії, 20 статтях у наукових фахових виданнях, з яких 6 – у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку, у 17 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, а також у 2 інших працях, що додатково відображають результати дисертації. Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які встановлені в пунктах 9, 10 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 із змінами, та які висуваються до докторських дисертацій.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація І. Берднік «Кримінально-правова охорона водних ресурсів» є завершеною кваліфікаційною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують важливу науково-прикладну проблему, а саме розроблено комплексну наукову модель кримінально-правової охорони встановленого порядку поведження з водними ресурсами, на підставі чого внесено загалом конструктивні пропозиції щодо вдосконалення КК України. Авторка дисертації – Берднік Інна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем попередження, припинення
та розслідування злочинів територіальними органами
Національної поліції України
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ДУДОРОВ

Підпис Олександра Дудорова засвідчую
Перший проректор

Микола КАРЧЕВСЬКИЙ